

עדות מספר: 03-8060
קלטת מספר: 033C/3683

שער העדות

הארץ: לוב השפה: עברית

העד: חביב ישראל תאריך, מקום וארץ-לידה: 1927, טריפולי
(TRIPOLI), לוב

הכתובת: ריינס 24, נתניה

תוכן העדות:
כליאה במחנה ג'אדו (GIADO).

העד נולד בטריפולי, למשפחה בת ארבע ילדים; אביו היה החשמלאי היהודי היחידי בעיר, והעד מדגיש זאת; למד בבית-ספר יסודי וחפסיק בגלל חוקים אנטי יהודיים שהוצאו על-ידי מוסולוני. ב-1942, נלקח עם כל משפחתו למחנה ג'אדו במדבר בין טריפוליטנה וטוניס; נסעו לשם במשאיות כשלושה ימים. במחנה, תתנאים היו קשים, היתה צפיפות, חיו במבנים גדולים וכל משפחה הפרידה את שטח מחיתה על-ידי שמיכות או סדינים; פרצו מחלות; אביו של העד נפטר מטיפוס ונקבר שם בחול, כיוון שלא היה בית-קברות ולא היו אמצעי קבורה; קיבלו מעט מזון וחשחימו על-ידי החלפתו בחפצים שחיו לחם; בהתהלח היה קל יותר, כשאזל חרכוש שבידיהם, נעשה חמצב קשת יותר; חיו במחנה חיי בטלה; יחס השלטונות האיטלקיים היה טוב; היה ארגון אוטונומי יהודי, מינימלי, היה קאפו ראש הצריף, יתודי שתפקידו היה לארגן את מהלך החיים בצריף. שוחררו על-ידי האנגלים, העד ומשפחתו חזרו לעירם שהיתה הרוסה מהפצצות אוויריות, וב-1949 עלו ארצה, הוא ואשתו, שקורות חייה זהים לשלו.

זמן הקלטה: מספר עמודים: 11 מקום: נתניה
תאריך: 11.6.1995 שם ותימת המראיין: משה ברנדס

הערות:

אין הגבלות על השימוש בחומר

התימת העד

י"ל מספר לשיות אנו מקבל. אתג'נס.
✓ אנו מקבל אצ"ן זה היה ממנה כיבוש.
① אנו נוצרתי בטכנולוגי וצבדנו אבנצ'י קלנת
1929 אנו בן 2 לנ'ס, המרתה בין טרופודי.
אבנצ'י 1050 י.מ.א, דה אחי קטן נוצר אבנצ'י
קלנת 1930.

✓ אנו מקבל אצ"ן, אנו צבדתי קמבון ו'צ"ן
40 לנה צב 1998 בתוך אבונ'ל' כבוד.

③ מספר האנשים אנו לא יוצר אים זה
5000 או פחות, וגם המתימ אנו לא
יוצר אבונ'ל' כמה.

④ הבן האבול לוי נוצר בארץ קלנת 50-1-4
ולא בן 48 - דה 45.
הבת לוי נוצרה קלנת 51-4-20 בארץ
הבן לנפ' במחמת צטאני בארצון
נוצר בארץ 58-12-23 ונפ' 78-3-18

תוצה מרל

ישראלית

המראיין: ישראל חביב

תאריך: 11.6.1995

המראיין: משה ברנדייס

כתבנית: שושנה מרגלית

ישראל חביב, רח' ריינס 24, נתניה.

ש. היכן נולדת?

ת. אני נולדתי בבנגזי (Bengazi) בלוב ב-17.6.1927. נישאתי בשנת 1949. עזבתי את לוב כדי לעלות לארץ בשנת 1949. הגעתי לארץ ב-22 לילי 1949. שמי חביב ישראל, לשעבר כלפון, בן רפאל ועליזה, החשמלאי היחיד שהיה. בנגזי היתה בזמנו עיר חזית גדולה במלחמה וכבשה על ידי האנגלים פעמיים ועל ידי הגרמנים והאיטלקים פעמיים. היו קרבות רבים והיו הרבה מאוד הרוגים. העיר נחרבה כליל על ידי מטוסים של שני הצדדים. בתחילת שנת 1942 הגרמנים רצו לקחת אותנו לאושוויץ להשמדה, אלא שהאיטלקים לא נתנו להם. לא הסכימו שישומו עלינו יד, מכיוון שאנחנו היינו נתינים איטלקים. אז החליטו שבמקום שהגרמנים יקחו אותנו למחנה באושוויץ, הם יקחו אותנו למחנה ריכוז, שקראו לו בזמנו מחנה ג'אדו (Giado), במרחק 1600 ק"מ מהעיר בנגזי, בגבול ליד טוניסיה, בסהרה. שם ישבו 18 חודשים. קיבלנו מעט מאוד אוכל. לא הספיק האוכל. היה רעב. המחנה היה מאוד צפוף. היו מחלות רבות מאוד. קטלניות. היתה מחלה בשם טיפוס ... טיפוס עם כינים. כל יום היו מתים 10-7 אנשים. ב-2.3.1943 מת אבי ז"ל. היה בגיל קרוב ל-50. לא היה שם בית עלמין. בשדה פתוח, קיבלנו רשות לקבור אותו על אחד ההרים, ללא ארנו, ללא מצבה, ללא שום סימן. מתו שם מעל 500 אנשים מתוך 5,000 שהיו שם. בקיץ 1943 או 1944, אינני זוכר בדיוק, כבשו האנגלים והאמריקאים את המחנה. שמחנו מאוד. קיבלנו הרבה אוכל וגם ביגוד וטיפול רפואי טוב.

החזירו אותנו לאתר מכן לבנגזי, לעיר שלנו, מרחק של כ-1,600 ק"מ. לא מצאנו שם את ביתנו. העיר היתה שממה. לא חשמל, לא מים, לא בתים. הכל היה הרוס.

- ש. כמה ילדים חייתם בבית?
- ת. הבת הבכורה ושלושה בנים.
- ש. ואתה?
- ת. אני הייתי לפני האחרון.
- ש. איך היו החיים והיחסים עם הערבים?
- ת. היו טובים מאוד. החיים עם הערבים והאיטלקים היו טובים מאוד. נהדרים. אי אפשר לומר שום דבר רע. אפילו כשהגרמנים כבשו את המדינה, האיטלקים לא נתנו לגרמנים לפגוע בנו.
- ש. אתה רק למדת, או גם עבדת במשהו?
- ת. בזמן הזה לא עבדתי. כשחזרתי ממתנה ריכזו התחלתי לעבוד. זה כבר היה ב-1944 כשהתחלתי לעבוד.
- ש. והאחים האחרים?
- ת. אחי הגדול ברת מהגרמנים, כי הוא עשה קצת בעיות בזמן הכיבוש, אז הגרמנים חיפשו אותו ורצו לתלות אותו. הוא ברח והגיע לארץ והתגייס לצבא הבריטי בארץ-ישראל. הוא לא היה במחנה ריכוז. הוא הגיע לארץ והתגייס לצבא הבריטי ושירת שם 4 שנים.
- ש. והאחים השני והשלישי?
- ת. אחותי הגדולה התחתנה ויש לה ילדים. האח הצעיר היה אז בן 10. היום הוא נשוי עם ילדים ונמצא בארץ. האח הגדול שהיה בצבא הבריטי נפטר בשנת 1967 ממחלת הסרטן.
- ש. כולם נלקחו למחנה?
- ת. כן, חוץ מהאח הגדול. אחותי שהיתה נשואה נלקחה עם משפחתה, ואני ואבא ואמא ואחי הקטן.

- ש. זה בגלל זה שהייתם נתינים זרים?
- ת. לא. את כל היחודים לקחו, לא חשוב איזה נתינות היתה להם.
- ש. סיפרת שהיו לכם שמות אחרים.
- ת. כן. בזמנו כשנולדתי קראו לי בשם כלפו, אבל כשנכנסתי ללמוד בבית הספר, האיטלקים אמרו שיקראו לי בשם רנטו וכך קראו לי. היה לי פספורט צרפתי ושם קראו לי בשם אלפונסו. אז היו לי השמות אלפונסו, רנטו, כלפו. כשהגעתי לארץ אמרתי שאני מוותר על כל השמות האלה וקראתי לעצמי ישראל ואני כבר שלושים שנה בשם הזה.
- ביולי 1952 נכנסתי לעבוד במכון וייצמן והספקתי לעבוד עוד עם הנשיא וייצמן בעצמו, הנשיא הראשון.
- ש. אפוא למדת את המקצוע?
- ת. אני למדתי במכון. הספקתי לעבוד עם הנשיא וייצמן כשישה חודשים. הוא נפטר בנובמבר 1952.
- ש. נחזור קצת אתורה. אתה זוכר את היום שלקחו אתכם למחנה?
- ת. אני רק זוכר שזאת היתה התחלת שנת 1942. לא זוכר את החודש. היה מצב של תוהו ובהו.
- ש. לא התאריך, אבל איך היה כשלקחו אתכם?
- ת. באו ולקחו אותנו במשאיות, משפחות-משפחות עם חלק מהציוד.
- ש. יכולתם לקחת ציוד?
- ת. כן. לא ריהוט, אבל בניגוד ומזרונים ושמיכות וכלי אוכל. האיטלקים התנהגו אתנו יפה מאוד.
- ש. נסעתם במשאיות.
- ת. 1,600 ק"מ.
- ש. במשך כמה ימים?
- ת. יומיים-שלושה. הגענו אחרי שלושה ימים או משהו כזה.
- ש. אפוא ישנתם? במשאיות?

- ת. כן. ישבנו על הציוד. עשינו הפסקות בדרכים פה ושם והגענו.
- ש. היה לכם אוכל ושתייה?
- ת. כן. לקחנו אתנו קצת. אוכל היה. כשהגענו למחנה הריכוז שמו אותנו בצריפים גדולים. בכל צריף הכניסו 200-300 איש. חילקו את הצריף בשמיכות ונתנו לכל משפחה לפי גודלה כמה מטרים. שמו חוט ועליו שמיכת וכך חילקו את הצריף לחלקים חלקים.
- ש. השמירה היתה איטלקית?
- ת. כן. זה הטוב שהיה בדבר, שלא נתנו לאף גרמני אחד להיכנס ולא לגעת ולא להתקרב למחנה. זה המזל שלנו. כי אם היו נותנים למחנה להתקרב לא היינו היום בעולם הזה. שמרו עלינו יפה מאוד וגם לא נתנו להרבה איטלקים רק לקבוצה קטנה של חיילים. היה מרשל אחד שהיה בוס וכל-יכול שם ולא נתנו לאנשים זרים להיכנס. היתה מרפאה והיה רופא של האיטלקים, היו אחיות וטיפלו בנו, אבל לא יכלו להתגבר על המחלה, כי המחלה היתה מאוד קשה. הכל בגלל הלכלוך והתנאים הקשים.
- ש. מה הייתם עושים שם במחנה?
- ת. שום דבר. כלום. לא עבדו כלום. רק ניקינו את השטח. לפעמים היינו עובדים קצת בבית חולים. אבל כלום לא עשינו.
- ש. היו יישובים בסביבה שהיה לכם קשר אתם, יכולתם לצאת ולבוא?
- ת. היו יישובים כפריים של ערבים כפריים מאוד פרימיטיביים שחינו הולכים אליהם. הם לא ידעו מה זה כסף, אבל חיינו מתחלפים אתם ברכוש. חיינו נותנים להם שמיכות, סדינים, חליפות בגדים, כדי לקבל מהם לחם או תמרים או תרנגולת או משהו כזה. אבל במשך הזמן נגמר לנו הציוד ולא היה לנו מוח להתליף. הם לא רצו כסף, כי לא ידעו מה זה.
- ש. האיטלקים נתנו אוכל?
- ת. האיטלקים נתנו אוכל אבל מעט מאוד. אני זוכר שנתנו 50 גרם אורז ליום. אני זוכר את זה מכיוון שהייתי הולך לקבל את החלוקה. נתנו 200 גרם לחם

ליום. קצת שמן. היינו מחלקים לשבוע לכל המשפחה, אבל זה היה מעט מאוד.

ש. התקיימתם מזה שהייתם מחליפים עם הכפריים האלה.

ת. כן.

ש. השערים של המחנה היו פתוחים?

ת. לא. או שהיינו מקבלים רשות לצאת ברישיון, ולא היו נותנים לכולם אלא כל פעם למישהו אחר. או שהיו נותנים לשוק ערבי להיכנס אלינו. פעם בשבוע היו נותנים לשוק ערבי להיכנס אלינו לתוך המחנה. היה להם מקום כצד. והאיכרים התנהגו יפה מאוד. חביאו תמרים, ביצים, אורז, שעועית וכל הירקות והפירות שהיו להם שם. גם לא היה להם הרבה, אבל זה היה משהו בזמנו. הביאו שעורה וחגיטה. טחנו את זה לבד. אני זוכר שלקחנו שעורה, שרפנו אותה ועשינו מזה קפה, מכיוון שלא היה לנו קפה. גם סוכר היו מביאים לנו. מי שהיה לו קצת רכוש יכול חיח להחליף ולקבל אוכל תמורת זה. אבל גם הרכוש נגמר במשך הזמן. אני זוכר שנתנו את כל הבגדים והשמיכות שלנו ונשארנו כבר בלי שמיכות.

ש. איך היה מזג האוויר שם?

ת. כמו כאן בארץ.

ש. מה הייתם עושים בחורף?

ת. אותו מזג אוויר כמו בארץ. לא קר במיוחד. אין שלג. אותן טמפרטורות כמו בארץ.

ש. מה היה סדר היום שלכם?

ת. כמעט ולא חיה סדר יום.

ש. הייתם קמים מתי שרוצים?

ת. קמים בבוקר, ולכל מחנה היה קאפו יהודי. קודם כל היינו צריכים לנקות את המחנה פחות או יותר. אחר כך הקאפו היה שולח 2-3 ללכת להביא את המזון לחלוקה לכולם.

- ש. זה הקאפו של הצריף?
- ת. כן. הוא היה אדם מבוגר, מוכשר קצת והיה עושה את הרישום כמה אנשים יש לו ומה צריך לעשות. אני למשל הייתי חולך להביא את האוכל שחילקו שם. אחר כך היינו משחקים כל הזמן כדור רגל. אני זוכר שאחרי 6 חודשים לא היו לנו נעליים. כמה חודשים היינו יחפים. הכל נגמר. בהתחלה עברנו את זה איכשהוא. במחצית השנייה זה היה מאוד קשה. בחצי הראשון איך שחוא הצלחנו להתגבר, אבל בחצי השני היה מאוד קשה.
- ש. לא התארגנתם לחיי תרבות, ללימודים?
- ת. עשינו שם איזה הצגת תיאטרון על דוד וגולית. אבל לא היה משהו רציני.
- ש. נערים צעירים כמוכם לא למדו? אני מתאר לעצמי שהיו מספיק מורים ופרופסורים ללמד.
- ת. לא למדו. לא היה לאף אחד ראש ללמוד ואף אחד לא לימד שום דבר. היה בית כנסת שחיו מתפללים בו, אבל לא למדו.
- ש. אז הייתם קמים בבוקר, מקבלים את האוכל, מסתובבים, משחקים. היו שם בכל זאת איזה דברים רעים? בכל זאת הקאפו היה כמזני וכמוך.
- ת. כן.
- ש. הוא לא היה אחד שהיה מרביץ או משהו כזה.
- ת. לא. הוא היה ממתנה על הרישום, דואג שהצריף יהיה נקי, שהמחנה יהיה נקי, שהאנשים יהיו בסדר. היה מחלק את האוכל לכל האנשים. לא היו בעיות אתו. גם השומרים האיטלקים, להגיד את האמת, היו טובים מאוד. לא היה שם מה שהיה בגרמניה. נכון שלא הגענו לרמת הקשה של המחנות באושוויץ ושאר המחנות בגרמניה ובפולניה, אבל בכל זאת היינו במחנה, בכל זאת היו מחלות, בכל זאת מתו 500 אנשים מתוך אלפיים או שלושת אלפים אנשים. היינו יחפים, ולא היו לנו בגדים וכל הדברים נגמרו. אי אפשר להשוות את זה, אבל זה גם היה קשה.
- ש. ממה אבא שלך מת?

- ת. אבא שלי היה קודם כל אדם שאהב לאכול ולא היה מה לאכול, אז הוא היה רעב ואז הוא חלה בסוג הטיפוס הזה.
- ש. בן כמה הוא היה?
- ת. בן 48 או 50.
- ש. מה עם אמא? היא חזרה?
- ת. כן. אמא חזרה.
- ש. היו מקלחות?
- ת. בהתחלה לא היו. אבל כשחמלה התגברה וחיו כינים, אז התחילו לעשות חיטוי. היה להם אינקובטור פרימיטיבי, היו מכניסים את הבגדים, מוציאים את הבגדים. אבל זה היה כבר כמעט לקראת הסוף. כשהגיעו האנגלים והאמריקאים אז הם הביאו רופאים.
- ש. שמתם חדשות? רדיו?
- ת. כלום.
- ש. לא ידעתם כלום?
- ת. גם לא ידענו מה קורה באירופה. לא ידענו כלום. לא היה לנו רדיו ולא היה כלום. מה שאני כן זוכר, לפני הסוף, לפני שהאמריקאים הגיעו, היתה פקודה שרצו לחסל את כולנו, וקראו לכל המחנה ושמו את כולם ברחבה, העמידו שתי מכוונות ירייה מימין ומשמאל עם חיילים וחיכו לפקודה לחרוג את כולם.
- ש. האיטלקים?
- ת. כן. אטחנו לא ידענו מח הולך שם. אחר כך התברר, היו אנשים בעלי רמה שהיה להם קשר עם אז הם סיפרו שחיכו לפקודה לחרוג את כולם, אבל לא נתנו להם. אז אמרו: יש לכם מזל, תלכו לצריפים. אני זוכר את מרשלו אומר: יש לכם מזל, תלכו כולם לצריפים שלכם. לא הבנו מה זה. רק אחר כך סיפרו לנו שרצו לחסל את כולם במכות הירייה.
- ש. במחנה לא הרביצו אף פעם?

- ת. אם ילד עשה משהו נתנו לו קצת מכה עם השוט, אבל לא ממש הרביצו. למשל, כשהייתי בשוק ונגבתי משהו, אז תפשו אותי ונתנו לי מכות עם השוט, כמו שאבא מכה את הילד, אבל אני אפשר לתגיד שנתנו מכות. היו עוד כמה מקרים כאלה, אבל ודאי לא כמו שהיה בגרמניה.
- ש. בכל זאת אם מתו 500 יהודים, הם לא סידרו בית קברות שם?
- ת. לא היה. טוב שנתנו לנו את הגבעה ונתנו לנו לקבור את המתים שם. לא היה לנו ארגון, אז היו כמה בחורים צעירים ונתנו לנו אתים וחלכנו לחפור שם. חפרנו, שמנו את המתים עם החול, וכיסינו בחול. אני זוכר שביום שאבי נפטר מתו עוד 7.
- ש. אחד ליד השני?
- ת. אחד ליד השני.
- ש. איזה מיני סימנים?
- ת. שום סימן לא היה. אני זוכר שלקחתי אבן ורשמתי על האבן עם את את השם, אבל זה לא נשאר.
- ש. אם היו היום נותנים לחזור לא היית יודע אפוא הקבר?
- ת. לא. אף אחד לא יודע. אולי אדע את הגבעה אבל את הקבר ודאי לא.
- ש. את יום מותו אתה זוכר.
- ת. כן. אני זוכר.
- ש. האתה שומר וזוכר את יום מותו.
- ת. כן. הייתי בן 15, ולא ילד קטן.
- ש. סיפרת שאחר כך חזרתם לבנגאזי ומצאתם את הכל הרוס.
- ת. כן. הכל היה הרוס.
- ש. לא גרו בתוך הבתים שלכם.
- ת. העיר היתה הרוסה לגמרי והיינו צריכים לשפץ. לא היו זלתות ולא היו חלונות וקירות נפלו. את העיר היו מפציצים 400-500 מטוסים. כשהגרמנים כבשו אז האנגלים הפציצו. כשהאנגלים כבשו את העיר אז הגרמנים

- הפציצו. כלומר משני הצדדים הפציצו. רק בפעם השלישית האמריקאים
כבשו אותה וחמשיכו חלאה.
- ש. אתה זוכר את השם בלבאו, המרשל האיטלקי ששמר עליכם?
ת. אני לא זוכר אם קראו לו בלבאו.
ש. היה מושל שמאוד שמר על היהודים.
ת. אפוא, במחנה?
ש. לא. בלוב.
ת. זה לא היה חמוש, אלא המלך הערבי.
ש. אחרי שסידרתם מה עשיתם?
ת. התחלנו לחפש עבודה. פה ושם התחלנו לעבוד במחנות הצבאיים עם
האנגלים ועם האמריקאים. התחלנו לעבוד בכל מיני עבודות מודמנות עד
שהתחלנו להסתדר. אחרי תקופה קצרה נתנו לי להיות אתראי בשקם
הגדול. למדתי אנגלית של יום-יום והתחלתי לסדר משלוחים ממחנה למתנה
וממקום למקום ועבדתי בענף הזה 4-5 שנים, עד 1949.
- ש. בתור אזרח עובד צבא.
ת. כן. הגעתי למעמד גבוה מאוד שם. הגעתי ב- 4-5 שנים האלה להיות סגן
מנחל השקם. היתה משכורת טובה מאוד. היה כל טוב.
ש. איך עלית ארצה?
ת. עליתי ארצה בשנת 1949. קודם כל ביקשו שכל אחד יתחנך, כדי שלא
נשאיר את הבנות שם. אז היכרתי את אשתי עוד מבית-ספר.
ש. אתה יכול לספר קצת על התולדות שלה?
ת. כן. אשתי היתה שכנה שלנו ולמדנו באותה כיתה ואנחנו בני אותו גיל. למדו
בנים ובנות ביחד. כשביקשו מהרבעות מאתנו להתחנך, החלטתי לקחת את
השכנה הזאת לאשתי. זה היה ב-27 למרץ 1949. החלטנו לערוך התונה
ולצאת.
ש. היא באה ממשפחה גדולה מאוד?

- ת. כן. ממשפתה גדולה מאוד. משפחה בת 10-11 נפשות. החלטנו לצאת. במספרט הצרפתי שהיה לי נסעתי למרסיי. יצאתי על תשבוני. לקחתי את אשתי ואת אמי שהיתה כבר מבוגרת ונסענו באנייה עד מרסיי. שם תפשו אותנו הגוינט. לא ידעתי על קיומו של הגוינט. הגוינט לקחו אותנו והכניסו אותנו למחנה גרנדה רנס במרסיי. היו שם אלפים של צפון-אפריקאים. שם עשו לנו את כל חבדיקות ונשארנו שם כמעט חודשיים.
- ב-22 ליולי 1949 הנענו לסנט לוקס בחיפה, שנקרא שער העלייה. משם העבירו אותנו למחנה עלייה בבאר יעקב ושם ישבנו. אחר כך הסתדרנו פה ושם.
- ש. כמה ילדים יש לך?
- ת. היו לי 3 ילדים. בן אחד נפל בגולני בשנת 1978, במבצע ליטני. הבן תגדל הוא היום בן 48 והיה טייס בצה"ל. הוא חי במיאמי בארה"ב. יש לי בת, שהיא בת 46. יש לה בת בגיל 24 ובן בגיל 17. היא חיה בבת-ים.
- ש. סיפרת להם פעם על המחנה? הם ידעו על זה?
- ת. לא. זה לא מעניין אותם. מה שהיה מת.
- ש. הם לא ידעו בכלל שהיית במחנה תוזה?
- ת. לא.
- ש. נשאר לך איזה חוויה קשה מאז? איזה חלום? אתה תולם לפעמים?
- ת. כן. נשאר לי הרבה מחלות מאז. עקרו לי כליה. יש לי בעיה עם הרגליים. אבל תודה לאל אני עדיין עומד על הרגליים.
- ש. הבעיה עם הכליה קשורה למה שהיח במחנה, כי לא היתה שתייה טובה?
- ת. לא היתה שתייה טובה, והכליות לא עבדו בסדר, אז כליה אחת היתה במצב גרוע מאוד והחליטו לעקור אותה, אחרת היתה הורסת את השנייה וגם השנייה היתה במצב לא טוב. אבל תודה לאל לא כל כך נורא.
- ש. איך זה כשאדם לא עושה כלום במשך כל כך הרבה זמן במחנה, זה לא עושה משהו לך-אדם?

- ת. אנחנו שיחקנו כדור רגל. היינו ילדים.
- ש. כל היום!
- ת. כן. ועוד לא היה לנו כדור רגל. היינו לוקחים סמרטוטים ועושים ממנו כדור.
- ש. וההורים?
- ת. התורים ישבו, שוחחו. אגב, קיבלנו פיצויים מגרמניה, אבל מעטים מאוד. אמי זייל קיבלה פנסיה מגרמניה, כי אבי מת במחנה, משנת 1964 עד 1978 משכורת די טובה. אנחנו קיבלנו ב-1964 סכום של 1200 מארק ועכשיו אנחנו נלחמים בבית משפט לקבל עוד והבטיחו שנקבל עוד פיצויים.
- ש. יש לך עוד משהו להוסיף מתחיים במחנה?
- ת. על המחנה אין הרבה מה לספר.
- ש. פשוט יום רדף יום.
- ת. לפני שהיינו במחנה, מהמלחמה היה קצת תוהו ובוהו. אני זוכר שהיו באים מטוסים להפציץ והיינו צריכים לרדת למקלטים והיינו יושבים בלילה במקלטים. זה היה בשנת 41-1940, לפני שלקחו אותנו למחנה. היו באים 300, 400, 500 מטוסים באים בלילה. מפגיזים ומפציצים את העיר. היינו ישנים במקלטים ובבוקר לא היה חשמל ואי אפשר היה לעבוד. היה תוהו ובוהו והיה לנו קשה מאוד. עברנו תקופה קשה מאוד. אבל עד שנת 1939 היינו בגן-עדן.
- ש. סיפרת על אשתך שהיתח ממשפחה גדולה, והיא גם נכנסה למחנה עם כל המשפחה?
- ת. אותו הדבר כמונו, אבל הם יצאו כולם משם עם אבא ואמא.
- ש. כולם חזרו?
- ת. כן. כולם חזרו.
- ש. ולך היה קשר גם במחנה אתה?
- ת. כן.
- ש. תודה רבה.

